

K ÚLOZE CIVILNÍ OBRANY V MÍRU

V současné době jsou postupně uskutečňována opatření ke zvýšení úlohy CO ČSSR při zabezpečování mírového života společnosti. Jejich cílem je vytvořit další možnosti k zabezpečení ochrany a zdraví obyvatelstva proti účinkům provozních havárií a živelních pohrom, ke kterým v mírové době může dojít. Toto úsilí se opírá o úkoly, které jsou stanoveny Civilní obraně Směrnicí schválenou Radou obrany státu. V ní je stanoveno, že CO ČSSR je povinna poskytovat pomoc obyvatelstvu a národnímu hospodářství při odstraňování následků živelních pohrom a provozních havárií. Tento požadavek dostává nové rozměry a větší význam v souvislosti s událostmi, které v menší či větší míře ohrožují životy a zdraví obyvatelstva a souvisí s působením přírodních sil nebo také s ekonomickou činností společnosti. Pro tyto události jsou již charakteristické pojmy jako např. Seveso, Bhopál a Černobyl. Ukazuje se, že rozvoj ekonomické základny společnosti nabývá na nových rozměrech a kvalitě. Značná chemizace výroby a přeprava zplodin chemického a dalších odvětví průmyslu, budování jaderné energetiky a další ekonomická činnost společnosti, ale nesou s nesporným pokrokem také zvýšené ohrožení lidí i celé společnosti, přičemž nelze opomenout také její ekonomické základny. Při tom úniku některých látek (chemických a radioaktivních) může dojít k ohrožení rozsáhlých území s velkým počtem obyvatel.

Mezníkem pro činnosti Civilní obrany je Černobyl, který potvrzuje, že k ochraně musí společnost přijímat taková opatření, jež mají nejen novou kvalitu, ale i potřebný rozsah. Tato opatření je nutné organizovat k ochraně společnosti i proti takovým nepříznivým jevům, jakými jsou rozsáhlé živelní pohromy, záplavy, sněhové kalamity, vichřice, epidemie atd., ale zároveň i proti účinkům, které jsou způsobeny výrobní činností, pokud mají ničivý charakter. Dosavadní uskutečněné přípravy k ochraně obyvatelstva a národního hospodářství proti následkům živelních pohrom a velkých provozních havárií s výrony nebezpečných škodlivin zpravidla již dnes v plné míře nepostačují. Proto je nutné v současné době řešit a zabezpečit především varování i ochranu obyvatelstva a národního hospodářství, dále zabezpečit přípravu resortních a územních orgánů, zvláštních řídicích orgánů, sil a prostředků k uskutečnění v první řadě záchranných prací a odstraňování následků havárií a přírodních katastrof.

Všechny funkce nezbytné k ochraně, záchranným a prvořadým likvidačním pra-

cím jsou přitom typické pro přípravu Civilní obrany, určenou především pro období branné pohotovosti státu. Je proto logické, a v řadě vyspělých států se k tomu pojetí přibližují, aby pro tyto funkce nebyla ve státě vytvářena nová organizace, ale aby uvedené úkoly plnila v přijatelném rozsahu Civilní obrana. K tomuto řešení bylo přikročeno i v SSSR po havárii černobylské jaderné elektrárny, příslušná opatření byla přijata též v PLR, NDR a v dalších státech. V současné době jsou přijímána i jiná. Logické využití dosavadního zaměření v CO ČSSR pro tyto účely je jen jedním z hledisek, pro které CO objektivně zvyšuje svou úlohu v mírovém životě společnosti. Za další hledisko můžeme považovat požadavek organické přípravy CO na přechod z mírové činnosti na činnost za branné pohotovosti státu. Předpokládána rozsáhlá a častá práce při odstraňování následků živelních pohrom a velkých provozních havárií v mírové době vede jak k využití postupů, metod, taktiky, živé síly i materiálně technického zabezpečení CO, tak i k hladkému přechodu k branné pohotovosti státu.

Třetím hlediskem, které hovoří ve prospěch využití CO, je skutečnost, že tak může být využita rozsáhlá organizace, která má materiálně technickou základnu prostředků, jež mohou být při haváriích a pohromách zasazeny s orgány a jednotkami, a zejména mohou být použity k této úloze ihned bez vytváření nových orgánů a sil.

Zásadním a novým závažným faktorem, který podmiňuje místo a úlohu CO ČSSR, jsou vojenskodoktrinární zásady ozbrojených sil členských států Varšavské smlouvy. Při jejich pojetí možné světové války vedené konvenčními zbraněmi je pro CO nutné vyzvednout tezi vyjádřenou náčelníkem štábu Spojených ozbrojených sil Varšavské smlouvy armádním generálem Gribkovem, podle níž široké zasazení vysoce přesných zbraní v takové válce, radioaktivní a chemické zamoření terénu v důsledku poškození atomových elektráren a velkých center chemické výroby povede k hromadnému zasažení vojsk, obyvatelstva i ekonomických center na rozsáhlých prostorech a k nezměřitelným ztrátám, nesrovnatelným s minulými válkami.

Z tohoto hlediska CO uskutečňuje souhrn opatření a organizuje činnost k ochraně obyvatelstva a národního hospodářství proti soudobým prostředkům ničení již za branné pohotovosti státu, popřípadě i možné budoucí války. Mírová funkce CO a příprava obyvatelstva má i přímý organický vztah k přípravě na činnost za branné pohotovosti státu a možné války, v níž má za úkol všestranně zabezpečit přežití obyvatelstva ČSSR. Úloha CO v době míru je zaměřena na zdokonalení příprav a opatření přijímaných v ČSSR k ochraně obyvatelstva a národního hospodářství proti účinkům velkých provozních havárií a živelních pohrom, dále na vytvoření systému účinných opatření ochrany, v němž by byla nejen odborným koordinujícím činitelem, ale i nosnou institucí.

Při drobných haváriích a živelních pohromách stačí na jejich zvládnutí běžně včleněné havarijní síly – požární jednotky, zdravotnická služba první pomoci, poho-

tovostní služba pro likvidaci poruch jednotlivých inženýrských sítí, Veřejná bezpečnost (VB) i speciální záchranné služby báňského i chemického průmyslu, dopravy a jiné. V extrémních situacích rozsáhlých havárií a živelních pohrom to nestačí, protože škody a zasažení živé síly mohou dosáhnout nebývalých rozměrů. Za těchto situací je podstatná úloha Civilní obrany, která je způsobilá racionálně pracovat i v extrémních podmínkách.

Poslání CO se tím modifikuje a mění. V době míru plní tak závažné úkoly, bez nichž se společnost ani v budoucnu neobejde. V souvislosti s tím je nezbytné usku- tečnit souhrn změn v pravomoci, postavení, pohotovosti i vybavení Civilní obrany. Také v ČSSR došel vývoj do období, kdy je nutné se pro tuto změnu a nebo posun funkce CO rozhodnout, dokázat nezbytnou funkci CO a její úkoly nejen slovně pochopit, ale především prosadit do praktické činnosti.

Nové mírové poslání CO nemůže oslabit ani odstranit nespornou úlohu za branné pohotovosti státu. I nadále platí teze maršála SSSR Sokolovského, podle níž je **CO strategickým druhem zabezpečení obrany státu za branné pohotovosti.** Její místo a úloha jsou nezaměnitelné a nenahraditelné pro přežití společnosti a pro zabezpečení válečné funkce státu.

Při plnění mírových úkolů CO je zapotřebí řešit zejména tyto problémy:

- současné způsoby zjišťování údajů o situaci, včasné varování, opatření k ochraně obyvatelstva a národního hospodářství a příprava záchranných a prvořadých likvidačních prací dosud účinnou ochranu obyvatelstva nezabezpečují, neboť chybí některé materiální a technické předpoklady k ochraně, dále i odpovídající příprava civilních orgánů a organizací přesto, že již byla z rozhodnutí ústředních orgánů učiněna určitá opatření k řešení této problematiky,

- zavést jednotný systém řízení činnosti při haváriích a živelních pohromách, pro různé jejich druhy nevytvářejí orgány a organizace, protože tento způsob neumožňuje jednotný postup a efektivní využití všech sil a prostředků, které jsou k dispozici,

- jednoznačně vymezit úkoly ústředních orgánů státní správy pro plnění těchto úkolů,

- poskytnout potřebné postavení CO ve společnosti a tomu přizpůsobit její organizační strukturu, materiální i kádrové zabezpečení tak, aby odpovídaly plněným úkolům; přitom se zejména v SSSR ukázalo, že při velkých provozních haváriích s výronem nebezpečných škodlivin je úloha CO a ozbrojených sil rozhodující.

K řešení těchto problémů jsou v ČSSR příznivé podmínky, vytvořené zejména usneseními Rady obrany státu a posledními usneseními předsednictva vlády ČSSR k návrhům na vyzkoušení a varování, výdej prostředků osobní protichemické ochrany, výdej radioprotektiv, zdokonalení monitorování, přípravu obyvatelstva, sil a prostředků k ochraně proti případné havárii jaderných a energetických zařízení (JEZ). Na návrzích se významně podílely jednotlivé resortní orgány i orgány CO ČSSR. Tak např. se již postupně uskutečňují přípravy ústředních a krajských or-

gánů na možné havárie JEZ a živelní pohromy a úkoly CO při odstraňování následků jsou prvořadé.

Při realizaci zámyslu použití CO se vychází z dosavadní praxe, kodifikované v předpise Pom-CO-4. Tento předpis je aplikací směrnic o CO ČSSR schválených Radou obrany státu. Podle nich se CO nasazuje tehdy, jestliže nestačí síly mírové pohotovosti. Nasazuje se z rozhodnutí vedoucích orgánů a organizací státní správy a národního hospodářství, kteří jsou za uskutečnění prací odpovědní (vyplývají z jejich působnosti). Tito funkcionáři jsou současně náčelníky CO, jim jsou podřízeny síly a prostředky CO, do nichž jsou zařazováni pracovníci státních hospodářských orgánů a organizací, podřízených těmto funkcionářům. Tak jsou pracovníci příslušných orgánů a organizací právně vázáni na řízení ředitelů i vedoucích, kteří v CO působí jako náčelníci; podřízení pak plní úkoly CO jako pracovní příkaz.

Předsedové národních výborů (NV) se při vydávání úkolů CO řídí Směrnicemi, podle nichž jsou NV oprávněny vydávat obecně závazná nařízení a činit potřebná opatření. Jsou v tomto smyslu i náčelníky CO. Předseda NV si může vyžádat potvrzení svého rozhodnutí od rady NV a nebo NV přímo.

Použití jednotek CO je nasazením vybraných pracovníků orgánů a organizací do účelněji vojensky organizovaného celku jednotky a útvaru CO.

Štáby CO jsou zapojovány jako výkonné orgány náčelníků CO. To má svůj význam zejména tehdy, jsou-li náčelníci CO předsedy nebo členy zřizovaných komisí. Štáby svými vojenskoštatbními metodami zabezpečují činnost komisí a funkcionářů. Zasazené štáby a jednotky CO jsou povinny respektovat mírová zákonná ustanovení a obecně závazné předpisy. Náčelníci štábů CO jsou zpravidla i členy nebo sekretáři určených komisí.

Činnost zasazených vojenských útvarů se řídí ustanovením Řádu posádkové a strážní služby, hl. 19.

Součinnost územních vojenských štábů CO s jednotkami a útvary vojsk ČSLA je účelné organizovat podle předem připravených plánů, a to na úrovni štábů CO okresu – OVS, štábů CO kraje – KVS a pro organizaci rozsáhlých akcí štábů CO republiky – velitelství vojenského okruhu. Případné dohovy a plány je nezbytné vypracovávat ve spojitosti s plány CO. V plánech CO pro odstraňování následků živelních pohrom a velkých provozních havárií je účelné vyjadřovat opatření při haváriích a živelních pohromách typických pro dané teritorium, jakými mohou být rozsáhlé záplavy, požáry a výbuchy provozů národního hospodářství, sněhové závěje, námrazy v důležitých prostorech, havárie provozů s výronem radioaktivních látek a jiných nebezpečných škodlivin, opakované havárie v dopravě a další události. Návodů na řešení „typických situací“ je účelné vypracovat předem.

V praxi každodenního života zatím CO nevyužívá všech možností daných stanovenými zásadami její činnosti a nezasahuje ve všech případech, kdy je to účelné. Přesto v minulosti její činnost byla potřebná, a to zejména při rozsáhlých záplavách na Dunaji, epidemiích na východním Slovensku, nadměrném výskytu hlodavců

v této oblasti, odstraňování následků požárů a výbuchů v chemických závodech, velkých dopravních havárií atd. Potenciálně je počítáno s činností CO nejen v těchto případech, ale i při námrazách, sněhových kalamitách, při haváriích v dopravě a jiných extrémních situacích. Aby se CO stala institucí, která řeší pohromy a havárie profesně, bude postupně na základě černobylských zkušeností řešeno pojetí ochrany obyvatelstva a národního hospodářství komplexně.

Za hlavní článek těchto opatření a vytváření systému je považováno řízení.

Předpokládá se ustanovení **jednotných havarijních komisí k řešení odstraňování následků všech druhů živelních pohrom a velkých provozních havárií** v krajích a okresech s JEZ a v okresech s vybranými objekty chemické výroby. Jde o objekty, které obhospodařují 50 a více tun silně účinkujících jedovatých látek – nebezpečných škodlivin, zejména chlór, fosgen, čpavek, kyanovodík, metanol, kyslíčník siřičitý a etylenoxid, u nichž může dojít k výronu těchto škodlivin a k ohrožení území v rozsahu okresu až kraje. Po získání zkušeností se předpokládá i ustanovení jednotných havarijních komisí na celém území ČSSR. Do funkce předsedů komisí by pravděpodobně byli určováni předsedové NV.

Je doporučeno, aby **Komise vlády ČSSR pro koordinaci opatření při havárii JEZ** koordinovala a řídila také opatření při velkých živelních pohromách a velkých provozních haváriích s výronem nebezpečných škodlivin. Tytéž úkoly v přiměřeném rozsahu by řešily i komise na nižších stupních řízení. Dosavadní komise pro řešení jednotlivých případů a jednotlivých druhů havárií je doporučeno nadále neorganizovat.

K jednotnému řízení a provádění likvidačních prací na území ČSSR je zapotřebí přehodnotit především legislativní postavení orgánů CO a jejich vybavení pravomocemi k uskutečnění neodkladných opatření. Tímto způsobem je možné odstranit nebezpečí z prodlení, které by při rozsáhlých haváriích a živelních pohromách mělo nepříznivý vliv na ochranu životů a zdraví obyvatelstva, ale i chod národního hospodářství. Síly a prostředky CO je nutné připravovat jako základní pro uskutečnění záchranných a likvidačních prací. Je vytvořen předpoklad k organizačnímu i kádrovému zabezpečení a k materiálnímu a technickému zabezpečení činnosti územních štábů CO, jako výkonných orgánů havarijních komisí a k ustavení speciálních sil a prostředků CO pro jejich včasné nasazení k likvidaci havárií a živelních pohrom. Pro rychlý zásah je nutné vytvořit velitelské orgány a síly CO dostatečně mobilní pro zabezpečení činnosti na území ČSSR. Počítá se také s tím, že územní štáby CO budou doplněny při výkonu této funkce odborníky resortních orgánů a zainteresovaných odborů NV.

Zatím se neuvažuje o organizaci komisí za branné pohotovosti státu, ale činnost bude řízena rozvinutými orgány teritoriálního velení, včetně CO, přímo.

Pro přípravu k provádění **záchranných a prvořadých likvidačních prací** s nasazením CO a podle potřeby vojsk ČSLA se předpokládá vytvoření vojenských sil a prostředků CO trvalé pohotovosti. Na odstraňování následků havárií JEZ,

v chemickém průmyslu a v zemědělství se připravuje **vytvoření nevojenských záchranných útvarů CO** z řad jejich pracovníků. Počítá se s postupným vybavením speciální technikou a materiálem a s přípravou civilního letectva k rozšíření možností včasného zásahu a k vyloučení nebezpečí z prodlení. Ve zdravotnictví je předpokládáno rozšíření speciálních jednotek k rychlé kvalifikované pomoci.

Praxe potvrdila, že pro oblast velení je nutné zabezpečit mobilní velitelská stanoviště štábů CO krajů, na jejichž území jsou JEZ. Budou vytvořeny prapory velení k zabezpečení činnosti vládní havarijní komise a činnosti štábů CO ČSSR v prostoru havárie nebo velké živelní pohromy. Pro specifiku havárií s výronem radioaktivních látek je vytvářeno Středisko jaderných energetických zařízení u štábů CO ČSSR, které má sloužit pro kvalifikované sledování situace na území ČSSR, pro analytickou činnost, přípravu podkladů a kontrolní činnost. Za rozhodující opatření k ochraně obyvatelstva je považováno včasné varování. K jeho zabezpečení se navrhuje zavést instituci stálých operačních dozorců ve všech krajích, na jejichž území jsou JEZ, a okresech, jejichž území leží v zóně 30 km od nich.

Mezi pohotovostními silami sehraává rozhodující úlohu vojenská brigáda CO, která je specializovaná pro včasný zásah, racionální zahájení a uskutečnění prací v místě havárie nebo živelní pohromy až do příchodu dalších sil.

V návrzích se postupně specifikuje úloha ČSLA a jednotlivých druhů vojsk, včetně vytvoření svazku zvláštního určení ze současných útvarů k posílení nasazených sil CO v případě extrémně velké či nebezpečné havárie a živelní pohromy.

Při vytváření nevojenských záchranných útvarů CO se počítá se silou praporů na jaderných elektrárnách a záchranných rot v chemickém průmyslu a v zemědělství. Část těchto jednotek, které budou vytvářeny ze specialistů příslušných organizací, již existuje.

Při hodnocení možností specialistů záchranných útvarů a jednotek, předurčených k zásahu při likvidaci havárií a živelních pohrom, nelze opominout požární útvary jednotlivých druhů, zvláště profesionální. Požárníci již vzhledem ke své vlastní odbornosti se prakticky při každém zásahu setkávají s nezbytností poskytnout první pomoc, pronikat do zamořených prostorů a provádět řadu prací, která s vlastní odbornou požární činností má málo společného. Tak je tomu však na celém světě. Objevuje se silná tendence posunout požární specializaci i do oblasti záchranných prací při provozních haváriích, zejména s výronem nebezpečných škodlivin. To je světová tendence, která se výrazně projevuje jak v SSSR, PLR, NDR, tak i v různých západních státech. Také u nás jsou z iniciativy některých podniků uskutečňována opatření k rozšíření specializace profesionálních požárních útvarů objektů o činnost a přípravu k provádění záchranných prací po haváriích. Opatření uskutečňovaná v tomto směru považuje štáb CO ČSSR za progresivní a bude je v součinnosti s příslušnými orgány podporovat.

Zkušenosti z likvidace havárie černobylské jaderné elektrárny způsobily nutnost

přehodnotit prostředky k zabezpečení záchranných prací a doplnit je o speciální techniku, jako např. dálkově ovládané mechanismy. Tyto zatím nejsou v ČSSR vyvinuty, a proto se zatím předpokládá jejich dovoz ze zahraničí.

Podstatnou část předpokládaného systému opatření k ochraně obyvatelstva tvoří jeho varování, dále vybavení potřebnými ochrannými prostředky a jeho příprava. K zabezpečení toho přijalo předsednictvo vlády ČSSR podle návrhu Vládní havarijní komise usnesení, do něhož patří:

- vytvoření systému včasného vyrozumění a varování s aktivní úlohou provozovatele – federálního ministerstva paliv a energetiky a územních štábů CO; do systému jsou zařazeni i další vykonavatelé,

- vybavení obyvatelstva ohrožených prostorů prostředky individuální ochrany, ochrannými rouškami a jodovými profylaktiky; v prostorech možných výronů silně účinných jedovatých látek i ochrannými maskami a dalším materiálem,

- pravidelná příprava občanů v ohrožených prostorech, zejména jako součást procesu přípravy obyvatelstva.

Je třeba, aby štáby CO k tomu rozpracovaly zásady a pravidla přípravy a výdeje prostředků, zásady a pravidla chování obyvatelstva, orgánů a organizací v ohrožených a zasažených prostorech při haváriích a pohromách. V dalším období zabezpečí výdej materiálu a přípravu obyvatelstva (tato opatření bude také kontrolovat). Do této činnosti je zapotřebí zapojit i příslušné orgány a organizace státní správy a národního hospodářství.

Vytvoření tohoto systému si vyžádá intenzivní práci po řadu let, zapojení orgánů státní moci i organizací národního hospodářství s ústřední organizátorskou úlohou územních štábů CO – aktivních účastníků a vykonavatelů rozhodnutí havarijních komisí. Přinese s sebou nutné finanční náklady. Ty jsou však souměřitelné míře rizika, které společnost podstupuje, pokud taková opatření neprovede. To výrazně ukázala havárie černobylské jaderné elektrárny. Moderní stát si nemůže dovolit riziko nepřipravenosti na tyto události, které mohou postihnout značná území i teritorium celého státu. Proto byl na základě zkušeností SSSR a po shrnutí dalších zkušeností vypracován souhrn opatření, která jsou v současné době ústředními orgány státní správy postupně posuzována, přijímána a zabezpečována.

Opatření k ochraně proti haváriím s výronem nebezpečných škodlivin, zejména radioaktivních látek, jsou navržena s důrazem na ohrožené zóny – 5 km od vybraných objektů chemické výroby a 30 km od JEZ. Tak za aktivní účasti CO ČSSR má být vytvořen diferencovaný systém k ochraně obyvatelstva a národního hospodářství a odstraňování následků živelních pohrom a velkých provozních havárií v ČSSR. Při tomto pojetí si CO ČSSR upevní své organické místo a úlohu i v mírovém životě společnosti. Současně výrazně upřesní své místo a úlohu ve strategickém zabezpečení obrany státu při vytváření podmínek pro přežití obyvatelstva i v případném ozbrojeném konfliktu.